

Investigating the Time of the Story “The Donkey being Tricked by the Fox” in Masnavi based on Genette's Theory of Time

Magsoud Pashaei Paydar ¹ | Fatemeh Koupa ^{2*} | Mostafa Gorhi ³

1. Ph.D. Candidate in Persian Language and Literature, Faculty of Persian Language and Literature, Payam-e Noor University, Tehran, Iran. E-mail: m_pashaei@pnu.ac.ir
2. Corresponding Author, Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Persian Language and Literature, Payam-e Noor University, Tehran, Iran. E-mail: koupa8982@pnu.ac.ir
3. Professor of Persian language and Literature, Faculty of Persian Language and Literature, Payam-e Noor University, Tehran, Iran. E-mail: gorji310@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 19/01/2023

Received in revised form:
25/08/2023

Accepted: 29/08/2023

Keywords:

Rumi Balkhi,
Masnavi Manavi,
Gérard Genet,
narratology,
time of narrative.

ABSTRACT

We can analyze Masnavi stories using contemporary literary theories. Narratology, a modern approach derived from linguistics, offers valuable insights. One significant topic in narratology is the concept of narrative time. Gérard Genette, a prominent theorist, extensively explored this subject. Genette emphasizes three key aspects—order, duration, and frequency—to analyze narrative time. In the present study, the story "Donkey being tricked by a fox" from the fifth book of the Masnavi was analyzed using a descriptive-analytical method, with an emphasis on Gérard Genette's theory of time in narrative. The results indicate that the story's timeline follows a linear progression, and except for a few instances, the events are narrated in chronological order. From the narration, it is evident that the dominant temporal framework in this story is chronological time. According to the overall tone of the story, Molvi employs retrospective time to narrate the events. He skillfully uses descriptive pauses, which effectively create negative momentum. By utilizing an omniscient point of view and incorporating internal narratives, he demonstrates his mastery in generating this negative momentum for the audience. In this story, Molvi predominantly uses singular frequency, with frequent and repetitive frequencies ranking second and third, respectively.

Cite this article: Pashaei Paydar, Magsoud, Koupa, Fatemeh & Gorhi, Mostafa. (2025). Investigating the Time of the Story “The Donkey being Tricked by the Fox” in Masnavi based on Genette's Theory of Time. *Research of Literary Texts in Iraqi Career*, 14 (4), 45-70.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/rp.2023.8720.1723

Extended abstract

Introduction

The treasure trove of Persian literature is full of diverse and fruitful narrative poetic systems such as Shahnameh, Leyli and Majnun, Khosrow and Shirin, Manteq al-Tair, Masnavi Manawi, and among them, Masnavi Manawi is mentioned as one of the mystical literary masterpieces. Rumi presented this work, mixed with various stories, in a narrative form in a surprising way in the seventh century AH to those thirsty for mystical knowledge.

The study of the narratology of stories and tales using literary theories is a new approach that originated from linguistics. One of the important issues raised in narratology is the time-history of the narrative. One of the great theorists who has addressed this issue is Jean-Jacques Genette. Based on Genette's theory, the issue of the order of continuity and repetition in stories should be criticized and examined.

In the present study, using a descriptive-analytical method and relying on the theory of the Frenchman Gerard Genette, the narrative time in the strange story of "The Donkey being tricked the Fox" has been examined.

This story deals with the story of a donkey being deceived by a fox and ordered by a lion to kill and eat it. The story is similar in narrative to Zent's theory and the principle of Zent's narrative time, that is, the order of continuity and frequency, is observed in it. It is also necessary to examine the different forms of acceleration and resistance and their effect on the attractiveness of the story. It can be said that Rumi has chosen a deliberate structure to convey this content.

Research objectives

The purpose of this article is to critique and examine the narrative structure of one of the stories in the spiritual Masnavi by applying modern principles and rules in analyzing a classical work and examining the results obtained from it.

Methodology

The story of the donkey being deceived by the fox is one of the stories in the fifth book of the spiritual Masnavi by Jalal al-Din Mohammad Balkhi, known as Rumi. Its narrative time has been analyzed using library resources and a descriptive-analytical method based on the theory of Gerard Rahmat. For this purpose, an attempt has been made to first briefly explain the theory of the passage, and then the components of time in the story are analyzed based on this theory, and the results of this analysis are expressed in the story.

Results and discussion

Regarding the concept of order, the findings indicate that a high percentage of the text follows a linear narrative flow, with no temporal lag observed. In this story, Mowlana employs internal

narratives to create a sense of negative acceleration. The characters and the narrator disrupt the timeline through objective correlation. Mowlana builds suspense and engages the audience by using the characters' internal dialogues.

These elements of suspense at the story's core create negative acceleration, which is entirely proportional and natural. The highest frequency corresponds to negative accelerations.

By doing this, Rumi impresses his intended concepts upon the audience and aligns them with his goals in the story. In this narrative, not only is there no inconsistency among the components of Zent's theory, but these elements also interact effectively and cohesively. The techniques employed in the storytelling are deliberate and well-suited, and a structural analysis of the story enhances the understanding of its complexities.

In addition to the negative acceleration that is of high frequency, in this story, Rumi has created positive acceleration in his story by using two methods: deleting and summarizing parts of the story.

In terms of frequency, Rumi uses the singular frequency of repeated and the repeated frequency of repeated in several places in this story, which are mentioned in the text of the article.

This article has attempted to make good use of primary sources, books, and articles related to the topic of the article. This article is taken from the doctoral dissertation of Mr. Maghsoud Pashaei Paydar, one of the authors of the article.

بررسی زمان داستان فریب خوردن خر از روباه در مثنوی بر اساس نظریه زمان ژنت*

مقصود پاشائی پایدار^۱ | فاطمه کوپا^۲ | مصطفی گرجی^۳

۱. دانشجوی دکتری، دانشکده زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: m_pashaei@pnu.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استاد، دانشکده زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: koupa8982@pnu.ac.ir

۳. استاد، دانشکده زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: gorji310@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۷

واژه‌های کلیدی:

مولوی بلخی،

مثنوی معنوی،

ژرار ژنت،

روایت شناسی،

زمان روایت.

داستان‌های مثنوی را می‌توانیم با استفاده از نظریه‌های ادبی جدید نقد و بررسی کنیم. روایت‌شناسی رویکردی جدید است که از زبان‌شناسی نشأت گرفته است. از مباحث مهمی که در روایت‌شناسی مطرح است، مسأله زمان روایت است. از نظریه پردازان بزرگی که به این بحث پرداخته، ژرار ژنت است. ژنت برای تحلیل زمان روایت به سه مبحث نظم، تداوم و بسامد تأکید دارد. در پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی حکایت «فریب خوردن خر از روباه» از دفتر پنجم مثنوی با تأکید بر نظریه زمان در روایت ژرار ژنت، بررسی شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که زمان داستان سیر خطی دارد و به جز در برخی موارد، حوادث به ترتیب در جای خود نقل شده‌است. با توجه به سیر روایی داستان متوجه می‌شویم که زمان غالب روایت در این داستان هم زمانی است. مولوی با توجه به فضای کلی داستان در این حکایت از زمان گذشته‌نگر برای نقل روایت استفاده کرده است. و از مکث‌های توصیفی که از عوامل موثر در به وجود آمدن شتاب منفی است به نحوی ماهرانه بهره برده، با استفاده از زاویه دید دانای کل و داستان‌های درونی، تبحر خود را در ایجاد شتاب منفی به مخاطب نشان داده است. در این داستان مولوی از بسامد مفرد، بیش‌ترین استفاده را کرده است و بسامدهای مکرر و بازگو به ترتیب در جایگاه دوم و سوم هستند.

استناد: پاشائی پایدار، مقصود؛ کوپا، فاطمه؛ و گرجی، مصطفی (۱۴۰۴). بررسی زمان داستان فریب خوردن خر از روباه در مثنوی بر

اساس نظریه زمان ژنت. پژوهشنامه ادبیات داستانی، ۱۴(۴)، ۴۵-۷۰.

حق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/RP.2023.8720.1723

*. این مقاله برگرفته از رساله دکتری جناب آقای مقصود پاشایی پایدار است.

۱. پیشگفتار

گنجینه ادبیات پارسی مشحون از منظومه‌های روایی متنوع و پر باری از قبیل شاهنامه، لیلی و مجنون، خسرو و شیرین، منطق‌الطیر، مثنوی معنوی، گلستان سعدی و... است. مثنوی معنوی سروده جلال الدین محمد بلخی، به عنوان یک شاهکار ادبی-عرفانی در زمره ادبیات تعلیمی است. او این اثر آمیخته با انواع داستان‌ها و حکایات را، به نحو اعجاب‌آوری به صورت روایی در قرن هفتم هجری به تشنگان معارف عرفانی عرضه کرده است. مولانا در این اثر شگرف برای انتقال مفاهیم ذهنی خود، از شیوه داستان‌گویی و روایتگری بهره برده است. بررسی و تحلیل داستان‌های این کتاب با روش‌ها و متدهای نوین و سنجش ساختارگرایانه آن، یکی از راه‌های شناخت این متن ادبی-تعلیمی است. در این تحقیق نویسندگان بر آنند یکی از حکایات دفتر پنجم مثنوی یعنی؛ حکایت: «خر و روباه» را بر اساس دیدگاه روایی ژرار ژنت^۱ تحلیل و بررسی کنند. این حکایت به داستان فریفته شدن خری توسط روباه به دستور شیر برای کشتن و خوردن، پرداخته است. این حکایت که در این مقاله از آن با عنوان کوتاه شده «فریب خوردن خر از روباه» یاد خواهد شد، از نظر روایتگری با نظریه ژنت هم‌خوانی دارد و سه اصل زمان روایت ژنت یعنی؛ نظم، تداوم و بسامد، در آن رعایت شده است. لذا برای تجزیه و تحلیل این حکایت بر اساس نظریه زمان در روایت ژنت لازم است که ابتدا روایت و سپس نظریه زمان در روایت ژنت برای آشنایی کلی مخاطبان بازگو گردد.

۱-۱. بیان مساله

روایت‌شناسی^۲ دانشی نوین است که در پی یافتن دستور زبانی واحد و الگوهای مشترک برای متون روایی مختلف است. ردپای روایت‌شناسی را می‌توان در آثار ارسطو و در بوطیقای او جستجو کرد. اما روایت‌شناسی مدرن به دنبال مباحث ساختارگرایانه اروپایی و زبان‌شناسی فردینان دوسوسور نشأت گرفته است. روایت‌شناسی مدرن با ریخت‌شناسی^۳ قصه‌های عامیانه (۱۹۲۸) ولادیمیر پراپ^۴ و با تئوری نقش‌های روایت او باب شد^۵ (کادن^۵، ۱۳۸۰: ۲۵۹).

تروتان تودورف^۶ در کتاب دستور زبان دکامرون، واژه روایت‌شناسی را به عنوان علم مطالعه قصه

1 . Gérard Genette

2 . Narratology

3 . Morphology

4 . Vladimir Prop

5 . kaden

6 . Tezitan Tedorof

به کار برده و یادآور می‌شود که مقصودش از این واژه، معنای وسیع آن است و تنها به بررسی قصه، داستان و رمان محدود نیست و تمامی اشکال روایت از قبیل اسطوره، فیلم، رویا، نمایش و ... را در برمی‌گیرد» (اخوت، ۱۳۷۱: ۷). بحث در مورد داستان‌ها و ساختار آن‌ها را می‌توان در علم روایت‌شناسی یافت. آثار نویسندگان و شعرای بنام زبان فارسی از قبیل *گلستان سعدی*، *مثنوی مولوی*، *منطق الطیر عطار*، و ... با داستان و قصه و حکایت ارتباطی تنگاتنگ دارند. این آثار از آن جهت که قصه‌های آمده در آن‌ها روایتگری شده؛ و یک راوی به روایت حکایت‌ها پرداخته است، در چهار چوب نظریه‌های روایی از جمله نظریه زمان در روایت ژنت قابل بررسی است که یکی از مهم‌ترین نظریه‌ها در این علم به شمار می‌آید. نظریه ژنت، سه مبحث اصلی روایت یعنی؛ زمان، حالت و لحن را بررسی می‌کند. او در مبحث زمان روایت، میان روابط زمانی داستان و روایت تفاوت قائل است. ژنت، رابطه زمانی میان روایت و داستان را به سه جزء، با عنوان: (ترتیب) نظم، (تداوم) استمرار و (بسامد) تکرار تقسیم می‌کند» (ریمون کنان^۱، ۸۱۱۲: ۸۷-۲۱).

مثنوی مولوی از جمله آثاری است که می‌توان گفت با توجه به نبوغ ذاتی مولوی، در عرصه روایت و روایت‌گری، در نقطه اوج قرار دارد. «داستان پردازی برای مولانا بسیار اهمیت دارد و ذوق هنری مولانا در داستان‌پردازی بر پیشینیان خود برتری دارد.» (پورنامداریان، ۱۳۸۴: ۵۵). مولوی، داستان‌های گذشتگان را به صورت شفاهی یا کتبی دریافت کرده و با توجه به اهداف عرفانی خود، معمولاً با شکل تازه‌ای آن‌ها را برای مخاطبان روایت کرده است. یکی از این داستان‌ها، داستان «فریب خوردن خر از روباه» است که در ادامه به بررسی و تحلیل این داستان از منظر زمان در روایت‌شناسی ژنت خواهیم پرداخت.

۱-۲. ضرورت و اهمیت و اهداف پژوهش

موضوع اصلی این مقاله تحلیل روایت‌شناختی داستان «فریب خوردن خر از روباه» بر اساس نظریه زمان در روایت ژنت است. نگارندگان در این مقاله کوشیده‌اند بر اساس نظریه ژنت، نشان دهند که مولانا عنصر زمان را در این روایت چگونه بیان کرده است؟

در مرحله بعد؛ این پژوهش سعی دارد؛ با مطالعه داستان «فریب خوردن خر از روباه»، آن را بر اساس نظریه زمان در روایت ژنت، در قالب یک دیدگاه منسجم و علمی بسنجد به طوری که نتایج به

دست آمده به دور از هر نظر شخصی و آشفستگی باشد.

اهداف مقاله حاضر را می‌توان بدین ترتیب بیان نمود:

- به کارگیری اصول و قوانین دانشی نوین در تحلیل اثری کلاسیک و بررسی نتایج حاصل از آن.
- بررسی ساختار روایی داستان فریب خوردن خر از روباه و اصول و فنون به کار گرفته شده مولوی در این داستان.

۱-۳. پیشینه پژوهش

روایت‌شناسی به عنوان علمی مدرن در ایران سابقه چندانی ندارد؛ اما علی‌رغم این عمر کوتاه، پژوهش‌ها و تحقیقات زیادی در این رابطه انجام شده است. با توجه به تحقیقاتی که نویسندگان این مقاله در رساله نقد، بررسی و طبقه‌بندی مقالات مثنوی پژوهی از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۹۲ انجام داده‌اند، در مجموع ۳۵۵ مقاله را شناسایی، نقد و بررسی و طبقه‌بندی کرده‌اند. با توجه به تحقیق مذکور در بحث روایت‌شناسی و داستان ۴۹ مقاله در بازه زمانی مد نظر شناسایی شد. (پاشایی پایدار، ۱۴۰۲: ۲۵) که علاقه‌مندان برای دستیابی به همه مقالات می‌توانند به متن رساله مراجعه نمایند.

در این میان از پژوهش‌هایی که به حوزه روایت‌شناسی با توجه به نظریه زمان در روایت ژنت و کاربرد آن در متون ادب فارسی پرداخته شده است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

«بررسی عنصر زمان در روایت با تأکید بر حکایت/عربی و درویش»، غلامحسین غلامحسین‌زاده و همکاران (۱۳۸۶)؛ این مقاله از چگونگی به کار بردن عنصر زمان در روایت بحث می‌کند و سرانجام از طریق این بررسی، تسلط مولوی در بهره‌گیری از ظرفیت‌های ادبی عنصر زمان به عنوان یک عنصر روایی در روایتش را ثابت می‌کند. «روایت‌شناسی زمان و مکان در داستان «فریفتن روستایی، شهری را» محمد کاظم یوسف‌پور- مهدیه سنگاچینی (۱۳۹۵). این مقاله به ساختار داستان از جنبه‌های مکان داستان و زمان روایی توجه کرده، این دو را در داستان روستایی و شهری بررسی کرده است. «تحلیل روایت‌شناختی داستان طوطی و بازرگان مثنوی بر اساس نظریه زمان در روایت ژرار ژنت»، سارا جاوید مظفری-ماندانا علیمی (۱۳۹۷). در این مقاله نویسندگان به آینده‌نگرها و گذشته‌نگرها به عنوان عمده‌ترین روش‌های بی‌نظمی زمانی در داستان طوطی و بازرگان اشاره کرده‌اند، و پرسش‌های زمانی را از عوامل زیبایی و جذابیت داستان دانسته‌اند. «تحلیل ساختاری زمان در رمان درخت/نجیر معابد با تأکید بر نظریه ژنت»، صفیه توکلی مقدم- فاطمه کوپا (۱۳۹۶). در این مقاله، نویسندگان رمان مورد نظر را با توجه به سه حیطه روایت یعنی نظم، تداوم و بسامد نظریه ژنت اثبات کرده‌اند که تداعی‌های

شخصیت‌های داستان که اغلب نیمه آگاهانه است؛ باعث بی‌نظمی‌های زمانی شده و چون رمان گذشته‌نگر است دارای شتاب مثبت است. روای این رمان، سوم شخص مفرد و دانای کل است. «ساختار روایت در سه روایت از پیرچنگی با تأکید بر دیدگاه ژرار ژنت»، رقیه وهابی دریاکناری - محبوبه مباشری (۱۳۹۶). در این پژوهش، شیوه‌های روایت و روایت‌گری از دیدگاه ژرار ژنت، در سه حکایت روایی بحث شده است. داستان پیرچنگی به سه شیوه، از زبان سه نویسنده و شاعر بزرگ ادبیات کلاسیک یعنی محمد ابن منوره، مولوی و عطار نیشابوری نقل و بررسی شده است.

با توجه به پژوهش نویسندگان مقاله، تعداد مقالات پژوهشی مربوط به بحث روایت‌شناسی داستان‌های مثنوی، جمعاً ۲۳ مقاله است. نظریه روایت‌شناختی روایت‌شناسان بزرگی چون پراپ، تودوروف، گریماس، ژنت و... در این مقالات مورد بررسی قرار گرفته است. از مجموع این مقالات؛ مقالاتی که با توجه به دیدگاه ژرار ژنت فرانسوی به تحلیل پرداخته، ۷ مقاله است که عبارت است از: ۱- خوانش بینامتنی حکایت‌های طاق‌دیس و مثنوی معنوی بر مبنای نظریه ترامتیت ژنت، رامین خسروی اقبال، میر جلال‌الدین کزازی (۱۳۹۶) ۲- ساختار روایت در سه روایت از پیرچنگی با تأکید بر دیدگاه ژرار ژنت، محبوبه مباشری (۱۳۹۶)، ۳- تحلیل روایت‌شناختی داستان طوطی و بازرگان مثنوی بر اساس نظریه زمان در روایت ژرار ژنت، سارا جاوید مظفری، ماندانا علیمی (۱۳۹۷)، ۴- مناسبات بینامتنی میان حکایات مثنوی مولوی در دفتر اول با متون عربی بر اساس نظریه ژرار ژنت، سیامک سعادت، علیرضا حاجیان نژاد (۱۴۰۰)، ۵- روایت‌شناسی چند تمثیل مشترک در آثار سنایی و عطار و مولانا بر پایه نظریه ژرار ژنت عبدالرضا حیاتی، علیرضا مظفری و عبدالله طلوعی آذر (۱۳۹۸)، ۶- بررسی لحن روایت در داستان اعرابی درویش و ماجرای زن با او؛ بر پایه نظریه کانون روایت ژرار ژنت، مقالات یاد شده فقط درباره زمان در روایت نوشته نشده‌اند و دیگر نظریات ژنت از قبیل مناسبات بیش‌متنیت، بینامتنیت و کانون روایت را نیز شامل می‌شوند که با توجه به عنوان مقالات می‌توان آن‌ها را شناسایی کرد. اما مقالاتی که درباره زمان در روایت بر اساس دیدگاه ژرار ژنت درباره مثنوی نوشته شده است؛ فقط شامل دو مقاله می‌شود. همان‌گونه که از این پیشینه تحقیق برمی‌آید؛ هیچ مقاله‌ای درباره داستان فریب خوردن خراز روباه که در دفتر پنجم مثنوی نقل شده، وجود ندارد.

۱-۴. روش پژوهش

روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی با رویکرد روایت‌شناختی است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

با مطالعه کتبی که درباره روایت‌شناسی نوشته شده، می‌توان گفت روایت در لغت به معنای حدیث، خبر و نقل کردن سخن است. در اصطلاح ادبی، متنی است که داستان را بیان می‌کند و داستان‌گویی دارد» (انوشه؛ ۱۳۷۶: ۶۹۵) اخوت نیز بیان می‌دارد که روایت در ساده‌ترین و عام‌ترین بیان، متنی است که قصه‌ای را بیان می‌کند و قصه‌گویی دارد» (اخوت، ۱۳۷۱: ۸). به اعتقاد بارت^۱ روایت توالی از پیش‌انگاشته شده رخدادهایی است که به‌طور غیر تصادفی به هم اتصال یافته‌اند» (بارت؛ ۱۳۸۷: ۹).

در تعریف روایت چند عنصر نقش تعیین‌کننده دارد؛ یکی از این عناصر توالی و تسلسل است. روایت، رخدادهای به هم پیوسته متوالی و متسلسل است» (ملبویی، ۱۳۷۶: ۱۷). عنصر تعیین‌کننده دیگر در روایت زمان است؛ در واقع روایت بدون زمان، معنایی ندارد، چرا که روایت یک ساخت زمان‌مند است و به بیان وقایعی می‌پردازد که در بستر زمان رخ داده است» (احمدی، ۱۳۷۰: ۱۶۴ - ۱۶۵). ایگلتون نیز به نقش زمان در روایت تأکید دارد و می‌گوید: «روایت را می‌توان ماجراهایی دانست که در زمان رخ می‌دهند و از تسلسل برخوردارند و به واسطه کنش شخصیت‌ها و یا از طریق صدای راوی و یا تلفیقی از این دو نقل می‌شود» (ایگلتون^۲، ۱۳۸۰: ۴۵).

در مورد نقش زمان در روایت می‌توان گفت «روایت نوعی توالی زمانی دو لایه است؛ زمان چیزی که نقل می‌شود (زمان مدلول) و زمان روایت (زمان دال). (مک کوئیلان^۳؛ ۱۳۸۸: ۱۴۲) در یک کلام می‌توان گفت: «روایت بیان‌گر زنجیره‌ای از رخدادهاست که در زمان و مکان (فضا) واقع می‌شود» (لوت^۴، ۱۳۸۸: ۹).

روایت همواره زمان‌مند است و تجربه‌ای زمان‌مند را ترسیم می‌کند. چنان‌که ژنت می‌گوید می‌تواند یک داستان بدون ذکر مکانی که داستان در آن اتفاق می‌افتد بگوید، اما تقریباً غیر ممکن است که بتواند داستانی بگوید که در زمان واقع نشده باشد، زیر به ناچار باید داستان را در زمان حال، گذشته یا آینده تعریف کند. (به نقل از بامشکی، ۱۳۹۳: ۳۲۵، Genett, 1980: 215)

نقش زمان در روایت و مهم‌ترین ارتباط میان روایت و زمان در این است که روایت می‌تواند تجربه بشری را که در زمان پراکنده، نامنسجم و غیر قابل تکرار در دنیای واقعی رخ می‌دهد؛ در شکلی

1 . Barth

2 . Eagleton

3 . Makoilan

4 . Lotte

منسجم و زمان‌مند قابل بازیابی کند» (همان، ۱۳۹۳: ۳۲۵).

۲-۱. زمان روایت

اگر روایت را زنجیره‌ای از رخدادها بدانیم که در بستر زمانی مشخص و پیش‌رونده‌ای شکل می‌گیرد باید بگوییم: «روایت عبارت است از بازنمایی دست‌کم دو رویداد یا واقعیت در یک گستره زمانی معین» (پرینس^۱، ۱۳۹۰: ۱۰) به این ترتیب نمی‌توان مجموعه‌ای از حوادث را روایت کرد بدون آن‌که دارای روابط زمانی یا زمان‌مند باشد. از همین مطلب می‌توان به اهمیت و جایگاه زمان در روایت پی برد.

زمان یکی از مقوله‌هایی است که همیشه با بشر بوده و تا ابد هم خواهد بود. نمی‌توان زندگی بشری را بدون زمان در نظر گرفت. حرکت وضعی و انتقالی زمین به دور خورشید زمان را به وجود می‌آورد. این زمان همان زمان تقویمی است. هر چند زمان امری ذهنی است و وجود خارجی ندارد، ولی زندگی بشر بدون در نظر گرفتن آن امکان‌پذیر نیست. ما با زمان زندگی می‌کنیم و با زمان به زندگی‌مان سر و سامان می‌دهیم.

در داستان، زمان تقویمی بستر حلقه‌های حادثه‌های گوناگون است که پیاپی اتفاق می‌افتند. همین که می‌نویسیم یا می‌خوانیم: ساعتی گذشت، جمعه گذشته به مسافرت رفته بودم، انسان در آینده فضا را تسخیر خواهد کرد و... زمان تقویمی پدید آورده‌ایم. زمان تقویمی در داستان‌ها در تنظیم روایت، پیشرفت روایت و آغاز و پایان‌بندی آن نقشی اساسی دارد. به عبارت دیگر خط روایت بر روی این محور خطی منطبق است» (مندنی‌پور، ۱۳۸۳: ۱۱۴).

زمان تقویمی حکایت «فریب خوردن خر از روباه» - با توجه به زمان افعال به کار برده شده - زمان گذشته است. گذشته‌ای نامعلوم که باید در داستان باشد؛ چرا که روایت بدون زمان امکان‌پذیر نیست.

گازری بود و مرا و را یک خری	پشت ریش اشکم تهی و لاغری
در میان سنگلاخ بی گیاه	روز تا شب بی نوا و بی‌پناه
بهر خوردن جز که آب آنجان بود	روز و شب بد خر در آن کور و کبود

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۳۲۶-۲۳۲۸)

۲-۲. ژرار ژنت و نظریه زمان در روایت

ژرار ژنت برجسته‌ترین و شاخص‌ترین نماینده روایت‌شناسی ساختارگرا است. وی نظریه پرداز ادبی فرانسوی، متأثر از شکل‌گرایان روس، قصه را ترتیب روایت می‌داند. او با توجه به ناهمخوانی زمان داستان و زمان روایت، جامع‌ترین بحث زمان روایت را مطرح کرده است. ژنت به سه رابطه زمانی میان زمان داستان و زمان متن یا روایت تأکید دارد: ۱- نظم و ترتیب: در پاسخ به پرسش «کی؟» ۲- تداوم: پاسخ به پرسش «چه وقت؟» ۳- بسامد: پاسخ به پرسش «چند وقت یک‌بار؟» (ژنت، ۱۹۸۰: ۱۶۱-۳۳) وی هم‌چنین سه عنصر زمان، وجه و لحن را برای توصیف روابط میان «جهان روایت شده» و «روایت در چارچوبی که باز نموده می‌شود»، «روایت کردن که بازنمایی را ممکن می‌سازد» انتخاب می‌کند (هرمن، ۱۳۸۸: ۳۶).

۲-۳. نظم و ترتیب

نظم^۱ بر روابط میان توالی مورد نظر رخدادها در داستان و سامان واقعی عرضه آن‌ها در متن، نظارت دارد. در واقع نظم یعنی روابطی که بین توالی مفروض وقایع و ترتیب واقعی حضورشان در متن وجود دارد. نظم و ترتیب رخدادها در داستان به هر صورتی که باشند، در نظام تک ساحتی زبان بازنمایی می‌گردند. در این باب ژنت می‌گوید: روایت، مبتنی است بر مقایسه میان ترتیبی که رخدادها یا بخش‌های زمان‌مند در سخن روایی انتظام می‌یابند، با ترتیب زنجیره‌ای که همین رخدادها یا بخش‌های زمان‌مند در داستان دارند؛ به گونه‌ای که نظم و ترتیب زمانی مربوط به داستان، یا به واسطه خود روایت مورد اشارت قرار می‌گیرد و یا از این یا آن سرخ فهمیده می‌شود (ژنت، ۲۰۰۰: ۹۲). اگر ترتیب زمانی رخدادها با ترتیب روایت آن‌ها در متن داستان هماهنگ باشد، روایت از نوع «همزمانی» است، ژنت، هرگونه انحراف از توالی زمان مستقیم و انحراف در ترتیب اولیه رویدادهای متن نسبت به ترتیب وقوع‌شان را «زمان پریشی»^۲ می‌داند (اردلانی، ۱۳۸۷: ۱۴). میشل تولان نیز زمان پریشی را این‌گونه تعریف می‌کند: «زمان پریشی، عبارت است از هر پاره‌ای از متن که در نقطه‌ای زودتر یا دیرتر از موقعیت طبیعی یا منطقی توالی رخداد نقل می‌شود. (تولان، ۱۳۸۳: ۱۹۲) تودورف در باب زمان پریشی می‌گوید: ساده‌ترین رابطه‌ای که مشاهده می‌شود، رابطه «ترتیب» است.

1 . order

2 . anachrony

3 . Tolan

ترتیب زمان روایت (سخن) با ترتیب زمان روایت شده (داستان) متوازن نیست، و به ناگزیر در ترتیب وقایع «پیشین و پسین» تغییر به وجود می‌آورد. دلیل تغییر این ترتیب، در تفاوت میان این دو نوع زمان نهفته است. زمان‌مندی سخن تک ساحتی است و زمان‌مندی داستان چندساحتی. در نتیجه، ناممکن بودگی زمان‌مندی به «زمان‌پیشی» می‌انجامد» (تودورف، ۱۳۷۹: ۵۹). ژنت زمان‌پیشی را به دو نوع کلی: الف - گذشته‌نگر^۱ ب - آینده‌نگر^۲ تقسیم می‌کند» (ایگلتون، ۱۳۸۰: ۱۴۵-۱۴۶).

۲-۴. **گذشته‌نگر یا تأخر:** برگشتن به زمان گذشته است، یعنی واقعه‌ای در داستان زودتر اتفاق افتاده ولی در متن دیرتر بیان می‌شود. داستان در زمان گذشته اتفاق افتاده است و راوی آن را در زمان حال (زمان روایت) روایت‌گری می‌کند، ژنت این گونه روایتی را که از «آینده‌نگر» بسیار معمول‌تر است به سه نوع تقسیم کرده است: ۱. گذشته‌نگر خارجی ۲. گذشته‌نگر داخلی ۳. گذشته‌نگر مختلط.

۲-۴-۱. **گذشته‌نگر خارجی:** زمان داستان در این نوع گذشته‌نگر، خارج و مقدم بر زمان روایت اصلی قرار دارد. این به آن معنا است که روایت به نقطه‌ای در داستان پیش از آغاز روایت اصلی پرش دارد. در این باب، ژنت می‌گوید: گذشته‌نگر خارجی، با توجه به این واقعیت که بیرونی است، از خطر مداخله و رویارویی با روایت اصلی می‌پرهیزد؛ چرا که تنها کارکرد آن تکمیل روایت اصلی و آگاه ساختن خواننده از فلان یا بهمان امر «پیشین» است. اما مسئله در باب گذشته‌نگر داخلی، طور دیگری است: از آن‌جا که گستره زمانی آن محاط در روایت اصلی است، مسئله آشکار افزونگی گستره (یا بادکردن حجم زمانی روایت اصلی) و برخورد با آن را دارد» (ژنت، ۲۰۰۰: ۹۱-۹۲).

در داستان مورد اشاره فقط یک مورد از این دست مشاهده شد که راوی-مولوی در اول داستان به آن اشاره کرده است:

آن حوالی نیستان و بیشه بود	شیر بود آن‌جا که صیدش پیشه بود
شیر را با پیل نر جنگ اوفتاد	خسته شد آن شیر و ماند از اصطیاد
مدتی واماند ز آن ضعف شکار	بی‌لوا ماندند دد از چاشتخوار
زان‌که باقی خوار شیر ایشان بدند	شیر چون رنجور شد تنگ آمدند

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۳۲۹-۲۳۳۲)

1 . analepses

2 . prolepsis

جنگ شیر با فیل و زخمی شدن شیر قبل از شروع داستان اصلی اتفاق افتاده است و خارج از متن است، بنابراین گذشته‌نگر خارجی است.

۲-۴-۲. گذشته‌نگر داخلی: روایت به نقطه‌ای قبل‌تر در داستان بر می‌گردد. اما این نقطه در درون داستان اصلی قرار دارد. این نوع گذشته‌نگری در داستان مورد بحث ما به صورت یادآوری وقایع پیشین روایت است که از زبان شخصیت‌ها بیان می‌گردد.

برای این نوع از گذشته‌نگری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

لیک چون آرم من او را بر متاز تا به بادش ندهی از تعجیل باز

(همان: ۲۵۷۸)

تعجیل شیر برای شکار خر از رخداد‌های اصلی در درون داستان است که کمی قبل از گفتگوی روباه با شیر اتفاق افتاده است، ولی روباه بعد از وقوع واقعه بدان اشاره می‌کند.

ویا:

آنچه من دیدم ز هول بی امان	طفل دیدی پیر گشتی در زمان
بی دل و جان از نهیب آن شکوه	سرنگون خود را درافکندم ز کوه
چون بدیدم آن عذاب بی حجب	بسته شد پایم در آن دم از نهیب
عهد کردم با خدا کای ذوالمنن	برگشا زین بستگی تو پای من

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۶۲۶-۲۶۲۹)

ماجرای فرار خر از دست شیر و پرتاب شدنش از بالای کوه و زخمی شدن او قبلاً اتفاق افتاده است و در این جا خر آن را دوباره ذکر می‌کند که همان یادآوری گذشته است. در ادامه داستان که روباه دوباره برای فریب خر بر می‌گردد؛ در مقابل اعتراض خر نسبت به کاری که روباه کرده و خر را به مسلخ شیر کشانده است، روباه می‌گوید؛ شیری در بیشه نبود و فقط طلسمی بود که من در آن جا قرار داده‌ام تا حیوانات دیگر با دیدن نقش شیر بترسند و چمنزار را خراب نکنند، ولی فراموش کردم که آن را به تو بگویم. این مورد نیز از گذشته‌نگرها محسوب می‌شود و فراموشی را که بنا به ادعای روباه قبلاً اتفاق افتاده است، راوی در جای خود نقل نمی‌کند، بلکه بعد از زمان داستان، آن را روایت می‌کند:

گفت رو به آن طلسم سحر بود	که تو را در چشم آن شیری نمود
ورنه من از تو به تن مسکین‌ترم	که شب و روز اندر آن جا می‌چرم
لیک رفت از یاد علم آموزی‌ات	که یُدم مستغرق دلسوزی‌ات

دیدمت در جوع کلب و بی‌نوا می‌شتایدم که آیی تا دوا

ورنه با تو گفتمی شرح طلسم کآن خیالی می‌نماید نیست جسم

(همان: ۲۶۱۲-۲۶۱۹)

در پایان داستان نیز سخنان روباه درباره برگشتن خر به مهلکه پس از دیدن آن همه ترس و بیم از نوع گذشته‌نگر داخلی محسوب می‌شود:

گفت گر بودی ورا دل یا جگر کی بدین‌جا آمدی بار دگر

آن قیامت دیده بود و رستخیز و آن زکوه افتادن و هول و گریز

گر جگر بودی را یا دل بدی بار دیگر کی بر تو آمدی

(همان: ۲۸۷۵-۲۸۷۷)

۲-۴-۳. گذشته‌نگر مختلط: وقتی به وجود می‌آید که دوره زمانی گذشته‌نگر پیش از رخداد اصلی آغاز می‌شود. اما بعداً به این رخداد می‌رسد یا به درون آن پرش دارد» (لوته ۱۳۸۶: ۷۲-۷۸). در داستان روباه و خر این نوع از گذشته‌نگر دیده نشد.

۲-۵. آینده‌نگرها

تصویر روایتی است که به رخدادی که بعداً اتفاق خواهد افتاد، اشاره می‌کند. رخداد آینده‌نگر از گذشته‌نگر نادرتر است و اغلب در روایت اول شخص دیده می‌شود به بیان دیگر آینده‌نگر عبارت است از پیش‌گویی رخدادی داستانی در زمانی پیش از بازگویی رخدادها پیش از آن، این شکل از اطلاعات روایی ممکن است بسیار فشرده و موجز باشد» (اردلانی، ۱۳۷۸: ۱۵). هم‌چنین آینده‌نگری مستلزم تمهیدی است که گسست از روایت غالب را نشان می‌دهد» (لوته، ۱۳۸۶: ۷۵). آینده‌نگرها حس تعلیق را از میان می‌برند، چرا که «آینده‌نگرها» پیش‌آمدهای آتی را پیش از آن که ضرورت گاه‌شمارانه داستان نقل آن‌ها را اقتضا کند، بر خواننده آشکار می‌سازند. از سوی دیگر، آینده‌نگرها نوع متفاوتی از تحیر و سردرگمی را مطرح می‌کنند. خواننده دائماً در تحیر و سردرگمی باقی می‌ماند که چگونه شخصیت‌ها و رخدادها از موقعیت کنونی خود به موقعیتی آتی و دوردستی که پیش‌تر بدان اشاره شده بود، پر می‌کشند و دائماً در فکر طرح نقشه‌ای است تا از این وقایع (حد فاصل میان زمان حال و آینده) سر در بیاورد» (رجبی، ۱۳۸۸: ۸۶). آینده‌نگرها به سان گذشته‌نگرها، می‌توانند درونی یا بسته به این که بر یک شخصیت، رخداد یا خطای انسانی متفاوت تمرکز کنند، آینده‌نگر برونی باشند. هم‌چنین آینده‌نگرها می‌توانند بسته به رابطه گاه‌شمارانه آن‌ها با نقطه پایانی روایت اصلی، داخلی، خارجی یا

مرکب باشند» (لوته، ۱۳۸۶: ۷۶). ذکر این نکته در این جا لازم است که در داستان مورد نظر آینده‌نگری مرکب وجود ندارد، لذا از آن سخنی گفته نخواهد شد.

۲-۵-۱. **آینده‌نگر داخلی:** در داستان فریب خوردن خراز روباه، راوی - مولوی از این گونه زمان‌پرسی بیشتر برای بیان آرزوها و تصورات شخصیت‌های داستانی استفاده کرده است. البته بیشتر این تصورات و پیشگویی‌ها در آینده اتفاق می‌افتند. آینده‌نگرها در این داستان، اغلب آینده‌نگرهای داخلی هستند. برای مثال، می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

شیر یک روباه را فرمود رو	مر خری را بهر من صیاد شو
گر خری یابی به گرد مرغزار	رو فسونش خوان و فریبانش بیار
چون بیابم قوتی از گوشت خر	پس بگیرم بعد از آن صیدی دگر
اندکی من می‌خورم باقی شما	من سبب باشم شما را در نوا
یا خری یا گاو بهر من بجوی	زان فسون‌هایی که می‌دانی بگوی
از فسون و از سخن‌های خوشش	از سرش بیرون کن و این جا کشش

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۳۳۳-۲۳۳۸)

سخنان شیر آرزوهایی است که همه آن‌ها در آینده اتفاق می‌افتد و روباه با فریب دادن خر و کشاندنش به قتل‌گاه، او را طعمه شیر می‌کند و البته روباه نیز از آن بی‌بهره نمی‌ماند، و دل و جگر خر را به دندان می‌کشد. این وقایع در درون داستان و در اواخر آن رخ می‌دهد، لذا آینده‌نگر داخلی است. در بخشی دیگر از داستان، روباه که به تقاضای شیر برای فریب دادن خر راهی می‌شود در آن جا هم می‌بینیم که سخنان روباه با شیر رنگ و بوی آرزو دارد؛ ولی همین آرزوها در سیر خطی داستان در آینده اتفاق می‌افتد:

گفت آری گر خدا یاری دهد	بر دل او از عمی مَه‌ری نهد
توبه‌هایش را به فن بر هم زنیم	ما عدوی عقل و عهد روشنیم...
بو که توبه بشکند آن سست خو	در رسد شومی اشکستش در او

(همان: ۲۵۷۶-۲۵۹۰)

۲-۵-۲. **آینده‌نگر خارجی**

کله خر گوی فرزندان ماست
فکرتش بازیچه دستان ماست

(همان: ۲۵۸۴)

گوی شدن کله خر برای فرزندان شیر و روباه آرزویی است که در آینده پس از کشته شدن خر و پوسیدن سر او پس از چندین سال اتفاق خواهد افتاد؛ لذا خارج از داستان اصلی است و در طول داستان این اتفاق به وقوع نمی‌پیوندد.

۳. تداوم یا مدت و سرعت^۱

تداوم، دومین مبحث زمان در نظریه روایت ژنت و عبارت است از: «ارتباطات میان مدت زمانی که رویدادها واقعاً به طول می‌انجامد و مدت زمانی که متن به ارائه آن اختصاص می‌دهد» (بامشکی، ۱۳۹۳: ۳۶۲). (تولان، ۲۰۰۱: ۴۳) بحث سرعت روایت یا تداوم، زمانی مطرح می‌شود که راوی برهه‌هایی از داستان را با سرعت زیاد نقل می‌کند و برهه‌های دیگر را کند توصیف کند. تداوم را می‌توان پاسخی برای پرسش «چقدر؟» در نظر گرفت. تداوم زمان، همان رابطه زمان متن نسبت به زمان واقعی داستان است؛ به این معنا که راوی بخشی از داستان را که در واقعیت زمان بر است به صورت گذرا و سریع بیان می‌کند و زمان متن نسبت به زمان اتفاق کوتاه‌تر است. و گاهی زمان متن از زمان واقعی طولانی‌تر است. چهار حالت برای مدت می‌توان تصور کرد» (ژنت، ۱۹۸۰: ۹-۹۴؛ تولان، ۲۰۰۱، ۶۸). ارائه حذفی، ارائه خلاصه، ارائه هم زمان و ارائه با درنگ. این چهار حالت از سمت ارائه پرشتاب تا ارائه کم شتاب در نوسان است» (بامشکی، ۱۳۹۳: ۳۶۳).

۴-۱. شتاب منفی^۲

گاهی نویسنده در روایت داستان حجم زیادی از متن را به وقایعی اختصاص می‌دهد که از لحاظ زمانی در برهه‌ای کوتاه رخ داده‌است. این عمل، سرعت روایت را کند می‌کند و نظریه‌پردازان روایت از جمله «ژرار ژنت» از آن تحت عنوان «شتاب منفی» یاد می‌کنند (ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۷۴) از عوامل ایجاد شتاب منفی در مثنوی می‌توان به مواردی از قبیل داستان‌های درونه‌ای، درنگ توصیفی، حدیث نفس و ... اشاره کرد. ذهن سیال مولوی در روایت داستان‌های مثنوی باعث ایجاد شتاب منفی در داستان‌ها شده است. همان‌گونه که می‌دانیم ظرف داستان در نزد مولانا برای انتقال معنای ذهنی اوست و تا این انتقال معنا به درستی انجام نگیرد، مولوی با توسل به تمثیلات گوناگون و داستان‌های درونه‌ای سعی می‌کند که معنای مورد نظر خود را به روایت شنو تفهیم کند، همین امر سراسر مثنوی را با

1. duration

2. Negative acceleration

شتاب‌های منفی زیادی مواجه کرده است.

۴-۱-۱. **درنگ توصیفی**^۱: درنگ توصیفی اصطلاحی است که ریمون کنان آن را به کار می‌برد: «سرعت حداقل به مثابه درنگ توصیفی ظهور می‌نماید. یعنی آن‌جا که بخشی از متن (زمان سخن) مطابق با درنگ صفر داستان است» (ریمون کنان، ۲۰۰۲: ۵۲). در این حالت، زمان سخن صرف توصیف یا تفسیر می‌شود و مخاطب از طریق توضیحات راوی در باب مسائل مختلف توانایی شناخت پیدا می‌کند، زمان داستان از حرکت باز می‌ایستد و به واقع هیچ کنشی صورت نمی‌پذیرد. به گفته تودورف «این حالت زمانی اتفاق می‌افتد که زمان سخن در زمان داستان هیچ قرینه‌ای نداشته باشد» (تودورف، ۱۳۷۹: ۶۰).

مولوی در داستان مورد بحث مقاله، از همان ابتدای داستان با توصیف‌های لازم، سعی کرده؛ ذهن مخاطب را با خود همراه سازد و هر جا که لازم دانسته، از شتاب منفی درنگ توصیفی استفاده کرده است. در تگ‌های توصیفی به کار رفته در داستان فریب خوردن خراز از روباه جلوه‌های گوناگونی دارد. گاهی توصیف شخصیت‌ها باعث ایجاد درنگ می‌شود، گاهی تمثیلات به کار رفته در متن داستان و گاهی داستان‌های درونه‌ای این وظیفه را بر عهده می‌گیرند. نمونه‌های درنگ توصیفی در این داستان:

توصیف شکل ظاهری خر

گازری بود و مر او را یک خری	پشت ریش اشکم تهی و لاغری
در میان سنگلاخ بی گیاه	روز تا شب بینوا و بی پناه
بهر خوردن جز که آب آن‌جا نبود	روز و شب بُد خر در او کور و کیود

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۳۲۶-۲۳۲۸)

توصیف چمن‌زار توسط روباه برای فریفتن خر:

نقل کن زین‌جا به سوی مرغزار	می‌چر آن‌جا سبزه گرد جویبار
مرغزاری سبز مانند جنان	سبزه رُسته اندر آن‌جا تا میان
خرم آن حیوان که او آن‌جا شود	اشتر اندر سبزه ناپیدا شود
هر طرف در وی یکی چشمه روان	اندر او حیوان مرفه در امان

(همان: ۲۴۳۰-۲۴۳۳)

برای مثال‌های بیشتر در این زمینه می‌توان به موارد زیر در داستان مراجعه شود:

توصیف عقل خر و عقل روباه از زبان روباه در ابیات: (۲۵۸۶-۲۵۸۹)، توصیف دیو (شیطان) در ابیات ۲۶۰۵-۲۶۱۱، توصیف یار بد در ابیات ۲۶۳۴-۲۶۳۹، در بخش «جواب گفتن روباه خر را» در توصیف و هم ابیات (۲۶۴۸-۲۶۶۵)، در بخش پایانی داستان در توصیف نوردل، ابیات (۲۸۷۸-۲۸۸۶).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، کاربرد این گونه شتاب منفی موجب گندگامی داستان یا سکون داستان در زمان حال می‌شود. تا جایی که گاه خواننده رشته کلام را از دست می‌دهد و فراموش می‌کند که چه رویدادی را در داستان پی‌گیری می‌کرده است. با استفاده از این شیوه، در حقیقت، نویسنده زمان روایت را جلو می‌برد و زمان داستان را دچار تعلیق می‌کند.

۴-۱-۲. **داستان‌های درونه‌ای^۱:** از دیگر عوامل موثر در شتاب منفی داستان‌های مثنوی وجود داستان‌های درونه‌ای است. همان‌طور که می‌دانیم مثنوی ساختار داستان در داستان دارد. تکرار بی‌پایان قصه‌گویی و درآمدن یک قصه از دل قصه دیگر طرحی است که مثنوی بر اساس آن بنا شده است و اصولاً یکی از ویژگی‌های متمایزکننده آن از سایر متون نیز همین است (بامشکی، ۱۳۹۳: ۵۳). مولوی داستانی را ذکر می‌کند و در حین نقل داستان برای توضیح مطلبی، دست به دامان داستانی دیگر می‌شود کارکرد و نقش مهم روایت درونه‌ای تصور کردن و انعکاس محتوای روایت بزرگ انتزاعی است. روایت درونه‌ای باعث می‌شود معنا هر چه بیشتر به تأخیر بیفتد و این دقیقاً همان چیزی است که در مثنوی رخ می‌دهد. داستان‌های درونه‌ای در مثنوی معمولاً تا جایی که لازم است ادامه پیدا می‌کند؛ تا در نهایت داستان اصلی با تمام شدن داستان‌های درونی به اتمام می‌رسد. وجود داستان‌های درونی سرعت حرکت داستان را به سوی شتاب صفر می‌برد، بدین معنا که هر چند روایت در حال پیشروی است؛ ولی داستان در جا زده و دچار سکون می‌شود. با توجه به آنچه گفته شد؛ داستان مورد نظر به همراه داستان‌های درونی آن در ۵۶۰ بیت ذکر شده است. در درون داستان مورد بحث، مولوی از شش داستان درونی دیگر هم استفاده کرده که به ترتیب تعداد ابیات آن‌ها عبارت است از؛ داستان اول: ۲۱ بیت، داستان دوم: ۱۸ بیت، داستان سوم: ۴۴ بیت، داستان چهارم: ۱۹ بیت، داستان پنجم: ۲۶ بیت و داستان ششم که داستانی طولانی است: ۱۴۹ بیت. مجموع این داستان‌ها که ۲۷۷ بیت می‌شود از عوامل

شتاب منفی در این داستان است. علاوه بر داستان‌های درونی چند بخش تفسیری هم در داستان وجود دارد که باز موجب شتاب منفی داستان شده است.

۴-۲. **شتاب مثبت**^۱: اختصاص یک تکه کوتاه از متن به مدت زمان درازی از داستان، شتاب مثبت است. شتاب مثبت به دو نوع حذف و خلاصه تقسیم می‌شود» (ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۷۲ - ۷۴). به طور کلی زمان در مثنوی بر پایهٔ ارائهٔ پرشتاب رویدادهای صرف داستانی از طریق خلاصه و حذف بر پایه ارائه کم شتاب بخش‌های غیر داستانی از طریق درنگ است. برای این که در نقل داستان شتاب مثبت ایجاد شود، می‌توان از دو عامل حذف و خلاصه استفاده کرد. به عنوان مثال در میانه داستان، روباه که خر را می‌فریبد؛ راوی آن را فقط در یک مصراع بیان می‌کند و از حیل‌هایی که روباه به کار برده، سخنی نمی‌گوید:

روبه اندر حیلہ پای خود فشرد ریش خر بگرفت و آن خر را بیرد

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۵۱۶)

در ادامه داستان نیز آن‌جا که راوی از جنگ شیر و فیل نر سخن می‌گوید از چرایی و چگونگی آن بحث نمی‌کند. و این که چرا شیر در این جنگ در برابر فیل نتوانست پیروز شود؛ مطلبی نمی‌گوید و حتی مدت زمان درماندگی شیر نامعلوم است و فقط در دو بیت بیان کرده که:

شیر را با پیل نر جنگ اوفتاد خسته شد آن شیر و ماند از اصطیاد

مدتی واماند ز آن ضعف از شکار بی‌لوا ماندند دد از چاشتخوار

(همان: ۲۳۳۰ - ۲۳۳۱)

تلاش روباه برای یافتن شکاری مناسب برای شیر، نیز می‌تواند ذیل خلاصه قرار بگیرد، چون از این که روباه چه مدت زمانی صرف کرد تا توانست خر را در آن سنگلاخ ببیند؛ و قبل از خر چه حیواناتی را می‌خواست بفریبد ولی نتوانسته؛ هیچ مطلبی به میان نیامده است.

از سر که جانب جو می‌شتافت آن خر مسکین لاغر را بیافت

از همین قیل است رویارویی خر از دور با شیر که تا خر شیر را از دور می‌بیند، فرار می‌کند.

خر ز دورش دید و برگشت و گریز تا به زیر کوه تازان نعل ریز

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۵۶۷)

راوی داستان با چند واژه توصیفی، تمام تلاش خر برای فرار کردن را بیان کرده است. نه از وحشت خر سخنی به میان آورده؛ و نه از لطماتی که در این فرار کردن به بدن خر وارد شده سخن گفته است. در بخش «غالب شدن مکر روباه بر استعصام خر» نیز شتاب مثبت از نوع خلاصه وجود دارد:

خر بسی کوشید و او را دفع گفت لیک جوع الکلب با خر بود جفت

(همان: ۲۸۱۷)

روای فقط با عبارت «بسی کوشید» تمام تلاش خر را برای دفع روباه بیان می کند و به کنش های آن اشاره ای نمی کند.

۴-۲-۱. حذف^۱

حذف؛ گسترش زمان داستان است در حالی که زمان متن روایی صفر و حذف می شود، یعنی یک بخش در داستان پیشرفت می کند ولی «گفتمان مکث می کند، اگر چه زمان در داستان حرکت می کند». (چتمن^۲، ۱۹۷۸: ۷۰). وقتی که در متن روایی هیچ زمانی به بخشی از داستان اختصاص داده نشود و آن به طور مطلق حذف شود ارئه حذفی وجود دارد. حذف به دو نوع صریح و تلویحی تقسیم می شود» (درودگریان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۲-۱۳۳).

حذف هایی که در این داستان وجود دارند فقط در ابتدای داستان است. داستان فریب خوردن خر از روباه در برهه ای خاص اتفاق افتاده است و از ماقبل داستان اطلاعات کمی ذکر می شود این که شیر مورد اشاره در داستان شیر جوانی است یا شیر پیری. و یا خر داستان ما نر است و یا ماده بوده، تنها در سنگلاخ می مانده است یا چهار چایان دیگری نیز با او بوده اند یا نه؟. هم چنین از سخن درباره شخصیت روباه نیز به میان نیامده است و درباره او راوی سخنی ذکر نکرده است. در مورد فضای داستان نیز به جز چند واژه کلی جنگل، سنگلاخ و کوه چیز دیگری گفته نشده است.

۴-۲-۲. خلاصه^۳:

در تلخیص، قسمتی از داستان برای سرعت دادن به روایت خلاصه می شود، و راوی با ذکر خلاصه وار رخداد، مخاطب را در جریان وقوع رخداد به طور کلی قرار می دهد و از توصیف مفصل وقایع خودداری می کند.

1. omission
2. chatman
3. summery

۴-۲-۳. نمایش صحنه:^۱

حالتی است که در آن، زمان داستان و زمان سخن پا به پای هم پیش می‌روند؛ یعنی دیرش داستان و دیرش سخن هماهنگ می‌شوند. چنین حالتی، مبتنی بر روایت مفصل و پر جزئیات رخداد است. در چنین وضعی، زمان داستان و زمان متن هم دیرش می‌شوند. ریمون کنان می‌گوید در چنین حالتی «آنچه ویژگی نمایش صحنه را مشخص می‌کند، کمیت اطلاعات روایتی است از یک سو، و حذف و کنار نهادن نسبی راوی است از دیگر سوی» (ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۵۴). نمایش صحنه در واقع تلاشی برای به نمایش گذاشتن رخدادها و در واقع نوعی محاکات است. داستان فریب خوردن خراز روباه داستانی است که بخش اعظم آن را گفتگوی خر و روباه تشکیل می‌دهد. در داستان‌های مناظره‌ای که - مثنوی مولوی بیشتر بدین شکل است - زمان روایت و زمان داستان پایه پای هم در حرکت‌اند و زمان هیچ یک نسبت به دیگری تقدم یا تأخر ندارد.

۱. بسامد:^۲

آخرین رابطه میان زمان سخن و زمان داستان بسامد است. بسامد یا فرکانس به فرانسوی: (Fréquence) به معنای فراوانی است. بسامد؛ برابر «تعداد رخداد یک رویداد تکراری» در «واحد زمان» است. بسامد در حقیقت، رابطه میان تعداد دفعات وقوع یک حادثه و تعداد دفعات اشاره به آن حادثه در متن یا گفتمان-روایی است.

ژنت معتقد است: «شاید این مبحث خیلی فرضی یا آشفته به نظر بیاید که ارتباطی با ادبیات ندارد اما باید گفت که بسیاری از متن‌های مدرن بر پایه ظرفیت روایی شکل گرفته است» (ژنت، ۱۳۹۸: ۸۹). هم-چنین او معتقد است: «بسامد ترفندی است برای تسریع حکایت، تسریع به وسیله مشخص کردن هویت رخدادهایی که به عنوان رخدادهای نسبتاً مشابه هم مطرح شده‌اند» (همان: ۸۹). روابط بسامدی میان داستان و زمان سخن، خود مبتنی بر سه امکان است که هیچ کس پیش از ژنت به آن‌ها اشاره نکرده است» (قاسمی، ۱۳۸۹: ۱۳۹). که عبارتند از: بسامد مفرد، بسامد مکرر و بسامد بازگو.

۵-۱. بسامد مفرد^۳

ساده‌ترین و معمولی‌ترین شکل بسامد، روایت مفرد است که «در آن یک سخن روایی واحد،

1. scene display
2. Frequency
3. Singular Frequency

رخداد واحدی را بیان می‌کند» (تودوروف، ۱۳۷۹: ۶۰). بنابراین اگر حادثه‌ای یک‌بار اتفاق بیافتد و یک بار هم به آن اشاره شود، روایت دارای بسامد مفرد است. اکثر بسامدهای داستان روباه و خر، بسامد مفرد است که ذکر همه آن‌ها موجب اطالۀ کلام می‌شود، لذا از ذکر آن صرف‌نظر می‌شود.

۵-۲. بسامد مکرر^۱

نقل چندباره رخدادی که فقط یک‌بار اتفاق افتاده است، تکرار همواره متضمن تأکید است و از اصول مهم تعلیم دهی به شمار می‌آید.

برخی از نمونه‌های بسامد مکرر در داستان روباه و خر:

این سخن پایان ندارد کن رجوع سوی آن روباه و شیر و سقم و جوع

(مولوی، ۱۳۷۶: ۲۵۶۳)

مولوی در داستان، سخنان خر را از روی تقلید و آن را دلیل شکست خر در برابر استدلال‌های روباه می‌داند؛ او این مضمون را این‌گونه در سه بیت می‌آورد:

گرچه با روباه خر اسرار گفت سرسری گفت و مقلد وار گفت

(همان: ۲۴۵۴)

خر دو سه جمله به روبه بحث کرد چون مقلد بُد فریب او بخورد

طنطنۀ ادراک بینایی نداشت دمدمة روبه بر او سگته گماشت

(همان: ۲۴۹۴-۲۴۹۵)

مولوی فریب خوردن خر از روباه را در دو جا بیان می‌کند:

روبه اندر حيله پای خود فشرد ریش خر بگرفت و آن خر را ببرد

(همان: ۲۵۱۵)

گر خری را می‌برد روبه ز سر گو ببر تو خر مباح و غم مخور

(همان: ۲۵۲۵۳۶)

چون روباه خر را می‌فریبد و با خود به وعده‌گاه می‌آورد، شیر در اثر گرسنگی صبر از کف می‌دهد و برای این که بداند روباه توانسته شکاری مهیا کند یا نه از کمینگاه بیرون می‌آید، در این لحظه خر او را می‌بیند و فرار می‌کند. همین حادثه نیز به صورت تکراری بیان شده است؛ در اولین دفعه این‌گونه

بیان شده:

چون که بر کوهش به سوی مرج برد تا کند شیرش به حمله خرد و مُرد
دور بود از شیر و آن شیر از نبرد تا به نزدیک آمدن صبری نکرد
گنبدی کرد از بلندی شیر هول خود نبودش قوت و امکان حول
خرز دورش دید و برگشت و گریز تا به زیر کوه تازان نعل ریز
(همان: ۲۵۶۴-۲۵۶۷)

دور بود و حمله را دید و گریخت ضعف تو ظاهر شد و آب تو ریخت
(همان: ۲۵۷۱)

همین فرار خر از مهلکه را مولوی از زبان روباه هنگام صحبت او با شیر دوباره بیان می کند:
و در پایان داستان نیز فرار خر برای سومین بار تکرار می شود.

آن قیامت دیده بود و رستخیز آن ز کوه افتادن و هول و گریز
(همان: ۲۸۷۶)

۳-۵. بسامد بازگو^۱

یعنی یکبار گفتن آنچه چند بار اتفاق افتاده است. هدف از این کار بیان موجزوار حقایق داستانی است. زمان داستان سیر خطی دارد و وقایع یکی پس از دیگری به ترتیب زمانی که اتفاق افتاده است ذکر شده است. اما در روایت داستان، زمان دیگری نیز وجود دارد که در روایت، کارکرد دارد و از آن به زمان روایت تعبیر می شود. توجه به زمان در روایت و کارکرد عناصر زمان در گستره روایت، همواره از مناظر گوناگونی بررسی شده است. از ساده ترین منظر روایت، ممکن است در زمانی واقع شود که رخدادها در آن اتفاق می افتد، یا امکان دارد روایت وقایع بی هیچ فاصله ای بعد از وقوع آنها اتفاق بیفتد و یا ممکن است که پس از اتفاق افتادن وقایع نهایی روایت شوند؛ یعنی راوی با نگاه به پشت سر، کل زنجیره رخدادها را روایت نماید که متداول ترین شیوه روایت گری است» (لوت، ۱۳۸۸: ۷۱ و ۷۲). زمان تقویمی حکایت «فرب خوردن خر از روباه» - با توجه به زمان افعال به کار برده شده - زمان گذشته است. گذشته ای نامعلوم که باید در داستان باشد چرا که روایت بدون زمان امکان پذیر نیست. چنان که که ژنت می گوید می تواند یک داستان بدون ذکر مکانی که داستان در آن اتفاق

می‌افتد بگوید اما تقریباً غیرممکن است که بتواند داستانی بگوید که در زمان واقع نشده باشد، زیرا به-ناچار باید داستان را در زمان حال، گذشته یا آینده تعریف کند» (ژنت، ۱۹۸۰: ۲۱۵). این مورد در داستان فریب خوردن خر از روباه، فقط یک نمونه یافت شد، آن هم در ابتدای داستان. مولوی در توصیف گرسنه ماندن خر که هر روز اتفاق می‌افتاد؛ فقط یک‌بار آن را بیان می‌کند، در حالی که این موضوع هر روز و هر شب تداوم داشت:

گازری بود و مراو را یک خری	پشت ریش اشکم تهی و لاغری
در میان سنگلاخ بی‌گیاه	روز تا شب بی‌نوا و بی‌پناه
بهر خوردن جز که آب آن‌جا نبود	روز و شب بد خر در آن کور و کبود

(مولوی، ۲۳۲۶: ۱۳۷۶-۲۳۲۸)

۳- نتیجه‌گیری

مثنوی مولوی از دیرباز به عنوان اثری فاخر در زمره آثار مطرح جهان، قرار دارد که مؤلفه‌های نظریه ژنت را می‌توان در حکایت‌های آن یافت. «اسلوب قصه در قصه»، عنصر اصلی در بحث و تعامل این اثر با نظریه زمان در روایت ژنت است. در این مقاله سه مقوله محوری (نظم، تداوم و بسامد) از دیدگاه نظریه زمان در روایت ژنت در داستان «فریب خوردن خر از روباه» از دفتر پنجم مثنوی، مورد بررسی قرار گرفت. از یافته‌های این تحقیق می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

زمان در داستان فریب خوردن خر از روباه هر چند سیر خطی دارد و حوادث داستان به صورت هم‌زمانی به دنبال هم یکی پس از دیگری نقل می‌شود. ولی در برخی موارد، مولوی از زمان پریشی در این داستان برای جذاب کردن داستان و نیز برای مقاصدی دیگر از جمله جنبه‌های تعلیمی بهره برده است. زمان‌پریشی در داستان‌های مثنوی، خصوصاً در این داستان با نظریه زمانی ژنت، همخوانی و مطابقت دارد. با توجه به تقسیم‌بندی‌های موجود در نظریه زمان روایت ژنت؛ دو نوع زمان پریشی در داستان اتفاق می‌افتد که عبارتند از زمان‌پریشی گذشته‌نگر و زمان پریشی آینده‌نگر. استفاده مولوی از این زمان پریشی‌ها موجب زیبایی و جذابیت داستان شده است و مخاطب را برای مطالعه ادامه داستان تشویق می‌کنند. همان‌طور که از متن پژوهش بر می‌آید، در این داستان، گذشته‌نگری داخلی با توجه به شواهد ذکر شده در متن مقاله حجم زیادی از زمان روایت را به خود اختصاص داده است. بعد از گذشته‌نگر داخلی، بیشترین کاربرد مربوط به آینده‌نگر داخلی است. در این داستان، گذشته‌نگر

خارجی و آینده‌نگر خارجی فقط در یک مورد استفاده شده است. در مبحث تداوم مولوی از عنصر درنگ توصیفی، داستان‌های درون‌های (شتاب منفی) و حذف و خلاصه (شتاب مثبت) به فراخور اهمیت موضوع استفاده کرده است. در مورد بسامد هم می‌توان نتیجه گرفت که بسامد مفرد در تمام بخش‌های روایت حاکم است و فقط در چند مورد از بسامد مکرر استفاده شده است. بسامد بازگو نیز فقط یک بار، آن هم در اول داستان به کار رفته است. بنابراین، بسامد در این داستان از نوع بسامد مفرد است. در نهایت با توجه به این پژوهش، می‌توان به تسلط مولانا در داستان‌پردازی و در بهره‌گیری از ظرفیت‌های ادبی عنصر زمان به عنوان یک عنصر روایی پی برد. مطالعات روایت‌شناختی داستان‌های مثنوی، روشن می‌سازد که استفاده از نظریه زمان در روایت ژرار ژنت، راهی مناسب برای تحلیل این داستان است.

منابع و مآخذ

- احمدی، بابک (۱۳۷۰). *ساختار و تاویل متن*، چاپ نهم، تهران: مرکز.
- اخوت، احمد (۱۳۷۱). *دستور زبان داستان*، اصفهان: فردا.
- اردلانی، شمس الحاجیه (۱۳۸۷). «عامل زمان در رمان سووشون»، *ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی (زبان و ادبیات فارسی)* دوره ۴ شماره ۱۰، صص ۲۵-۹.
- انوشه (۱۳۷۶). *دانشنامه ادب فارسی*، ج ۲، تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- ایگلتن، تری (۱۳۸۰). *پیش‌درآمدی بر تحلیل ساختاری روایت‌ها*، ترجمه محمد راغب، تهران: فرهنگ صبا.
- بامشکی، سمیرا (۱۳۹۳). *روایت‌شناسی داستان‌های مثنوی*، چاپ دوم، تهران: هرمس.
- بارت، رولان (۱۳۸۷). *درآمدی بر تحلیل ساختاری روایت‌ها*، ترجمه محمد راغب، تهران: فرهنگ صبا.
- بیات، حسین و عسگر عسگری حسنکلو (۱۳۹۳). «زمان و روایت در رمان آن شب هول»، تهران: زبان و ادبیات فارسی، شماره ۷۷، صص: ۳۹-۶۱. 20.1001.1.24766925.1393.22.77.2.2
- پاشایی پایدار، مقصود و کوپا، فاطمه و گرجی، مصطفی (۱۴۰۲). نقد، بررسی و طبقه‌بندی مقالات مثنوی پژوهی از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۹۲، رساله دکتری دانشگاه پیام نور.
- پورنامداریان، تقی (۱۳۸۴). در سایه آفتاب- شعر فارسی و ساخت‌شکنی در شعر مولوی، تهران: سخن.

پرنیس، جرالد (۱۳۹۱). *روایت شناسی شکل و کارکرد روایت*، ترجمه محمد شهباء، چاپ اول، تهران: مینوی خرد.

توکلی، حمیدرضا (۱۳۸۹). از اشارت‌های دریا: بوطیقای روایت در مثنوی، تهران: مروارید.

تولان، مایکل جی (۱۳۸۳). *درآمدی نقادانه- زبان شناختی بر روایت*، ترجمه ابوالفضل حری، تهران: بنیاد سینمایی فارابی.

تودورف، تزوتان (۱۳۷۹). *بوطیقای ساختارگرا*. ترجمه محمد نبوی. تهران: آگاه.

حسن لی و دهقانی (۱۳۸۹). «بررسی سرعت روایت در رمان جای خالی سلوچ»، *زبان و ادب پارسی*، شماره ۴۵: صص ۳۷-۶۳.

داد، سیما (۱۳۸۳). *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، چاپ دوم، تهران: مروارید.

دروذگریان و همکاران (۱۳۹۱). «زمان روایی در رمان احتمالا من گم شده ام براساس نظریه ژرار ژنت»، *مطالعات داستانی دانشگاه پیام نور*، دوره اول، شماره ۲: ۵-۱۷.

ریمون کنان، شلومیت (۱۳۸۷). *روایت داستانی: بوطیقای معاصر*، ترجمه ابوالفضل حری، تهران: نیلوفر.

ژنت، ژرار (۱۳۹۸). *گفتمان روایی: رساله ای در روش تحلیل*، ترجمه مریم طیور پرواز، تهران: مهر اندیش.

صهباء، فروغ (۱۳۸۷). «بررسی زمان در تاریخ بیهقی بر اساس نظریه زمان در روایت»، *پژوهش‌های ادبی*، سال پنجم، شماره ۲۱، صص: ۸۹-۱۱۲. 20.1001.1.17352932.1387.5.21.5.3.112

غلامحسین زاده و همکاران (۱۳۸۶). «بررسی عنصر زمان روایت با تأکید بر حکایت اعرابی درویش در مثنوی»، *پژوهش‌های ادبی*، دوره ۴، شماره ۱۶، صص: ۱۹۹-۲۱۷.

20.1001.1.17352932.1386.4.16.9.0

قاسمی پور، قدرت (۱۳۸۷). «تحلیل ساختار روایت گیر و راوی با تکیه بر هفت پیکر نظامی»، *دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان*، شماره ۲۵، صص: ۱۸۹-۲۰۵.

قاسمی پور، قدرت (۱۳۸۷). «زمان و روایت»، *نقد ادبی*، سال ۱ شماره ۲ صص: ۱۴۴-۱۲۳.

20.1001.1.20080360.1387.1.2.1.9

ملبویی، محمد تقی (۱۳۷۶). *تحلیل نواز قصص قرآن*، تهران: امیرکبیر.

مکویلان، مارتین (۱۳۸۰). «گزیده مقالات روایت»، ترجمه فتاح محمدی، تهران: مینوی خرد.

مندنی پور، شهریار (۱۳۸۳). *کتاب ارواح شهرزاد: سازه‌ها، شگردها و فرم‌های داستان نو*، تهران: ققنوس.

مولوی، جلال‌الدین محمد بلخی (۱۳۷۶). مثنوی معنوی دوره سه جلدی بر اساس نسخه رینولد نیکلسون، تهران: ققنوس.

مهدی‌زاده، مهدی و امامی، نصرالله (۱۳۸۸). «بررسی چند شگرد روایی در قصه‌های مثنوی»، نقد ادبی، سال دوم، شماره ۸، صص: ۸۹-۱۱۲. 20.1001.1.20080360.1388.2.8.3.0

یوسف‌پور، محمد کاظم (۱۳۸۶). «نقش استطراد در حکایات مثنوی»، پژوهش‌های ادبی، دوره ۴، شماره ۱۶، صص: ۲۷۱-۲۹۳. 20.1001.1.17352932.1386.4.16.12.3

References

- Ahmadi, B. (1991). Structure and interpretation of the text, 9th edition, Tehran: Markaz publication. (In Persian)
- Okhovat, A. (1992). Grammar of Story, Esfahan: Farda Publications. (In Persian).
- Ardalani, Sh. (2008), "The factor of time in Suvashun's novel", mystical literature and cognitive mythology (Persian language and literature), 4(10), pp. 9-25. (In Persian)
- Anousheh (1997), Encyclopaedia of Persian Literature, Vol. 2, Tehran: Printing and Publishing Organization. (In Persian)
- Eagleton, T. (2001), an introduction to the structural analysis of narratives, translated by Mohammad Ragheb, Tehran, Farhang-e Saba (In Persian)
- Bameshki, S. (2014), Narratology of Masnavi stories, 2nd edition, Tehran: Hermes Publications. (In Persian)
- Barrett, R. (2008), an introduction to the structural analysis of narratives, translated by Mohammad Ragheb, Tehran: Farhang-e Saba Publications. (In Persian)
- Bayat, H. & Asgar, A. H. (2014) "Time and Narrative in the novel That Night of Hole", Tehran: Persian Language and Literature Publication, No. 77, pp. 39-61. (In Persian)
- Pashaei Paydar, M., Koupa, F. & Gorji, M. (1402) Critique, review and classification of articles on menu research from 1380 to 1392, Ph.D. Thesis, Payam-e Noor University Publications. (In Persian)
- Pournamdarian, T. (2005), in the shade of the sun - Persian poetry and breaking structure in Rumi poetry, Tehran: Sokhan Publications. (In Persian)
- Pernis, G. (2012), narratology of the form and function of narration, translated by Mohammad Shahba, 1st edition, Tehran: Minooye Kherad Publications. (In Persian)

- Tavakoli, H. (2010), from the indications of the sea: a storehouse of narration in Mathnavi, Tehran: Morvarid Publications. (In Persian)
- Tolan, M. J. (2004), a critical-linguistic introduction to narration, translated by Abolfazl Hari, Tehran: Farabi Cinema Foundation. (In Persian)
- Todorf, T. (2000). Structural boutique. Translated by; Mohammad Nabawi. Tehran: Agah Publications. (In Persian)
- Hassan Lee & Dehghani. (2010), "Examining the speed of narration in the novel Ja-ye-Khali-ye- Soluch", Persian Language and Literature Quarterly, No. 45, pp. 37-63. (In Persian)
- Daad, S. (2004), Dictionary of Literary Terms, 2nd edition, Tehran: Morvarid Publications. (In Persian)
- Dorudgarian et al., (2012), Narrative Time in the Novel "Probably I'm Lost Based on Gerard Genet's Theory," Fiction Studies of Payam-e Noor University, 1(2), pp.5-17. (In Persian)
- Rimon Kenan, Sh. (2008), Narrative: Contemporary Boutique, translated by Abolfazl Hari, Tehran: Niloofar. (In Persian)
- Genet, G. (2019), Narrative Discourse: A Treatise on Analytical Method, Translated by; Maryam Tayor Parvaz, Tehran: Mehr Andisheh. (In Persian)
- Sahba, F. (2008), "Examining time in Beyhaqi history based on the theory of time in narration", Literary Research Quarterly, 5(21), pp: 112-89. (In Persian)
- Gholamhosseinzadeh et al. (2017), "Investigating the element of narrative time with an emphasis on the Arabic story of Darvish in the Masnavi", Literary Research Quarterly, No. 1, pp. 217-199. (In Persian)
- Ghasemipour, Q. (2010), "Analysis of the Narrator and Narrator Structure Based on Seven Military of Nezami", Journal of Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University, Kerman, No. 25, pp. 205-189. (In Persian)
- Ghasemipour, Q. (2009), "Time and Narrative", Research Journal of Literary Criticism, 1(2), pp. 123-144. (In Persian)
- Malboubi, M. T. (1997), A New Analysis of Qur'anic Stories, Tehran: Amir Kabir Publications. (In Persian)
- Makoilan, M. (2001), "Selected Narrative Articles", Translated by; Fattah Mohammadi, Tehran: Minooye Kherad. (In Persian)
- Mandanipour, Sh. (2004), The Book of Shahrazad's Spirits: Structures, Techniques and Forms of New Stories, Tehran: Qaqnoos. (In Persian)

- Rumi, J. M. B. (1997), Three-volume spiritual Masnavi based on Reynolds Nicholson's edition, Tehran: Qaqnoos. (In Persian)
- Mehdizadeh, M. & Emami, N. (2009) "Examination of several narrative techniques in Masnavi stories", specialized literary criticism quarterly, 2(8), pp. 112-89. (In Persian)
- Yusefpour, M. K. (2007), "The role of alliteration in Masnavi stories", Literary Research Quarterly, No. 16, pp. 271-293. (In Persian)